

Lesmateriaal project Aaltje

Groep 7 en 8 basisonderwijs

Het leven van een meisje rond 1800 in Smeerling

Inhoudsopgave

Wie is Aaltje?	3
1 Kleding toen en nu.....	4

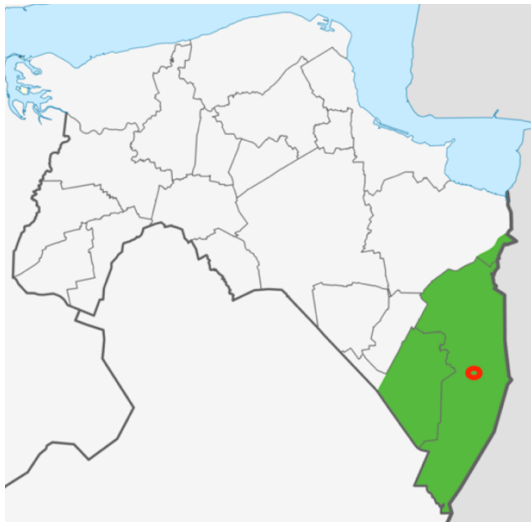
Disclaimer

© Dit materiaal mag vrijelijk gebruikt worden mits met bronvermelding. Hergebruik voor commerciële doeleinden is niet toegestaan. Het lesmateriaal is ontwikkeld onder auspiciën van de Historische Vereniging Westerwolde, <https://www.verenigingwesterwolde.nl>.

Wie is Aaltje?

Aaltje is een meisje dat omstreeks 1800 in Smeerling woonde. Haar geschiedenis kennen wij door een kasboekje dat haar voogd heeft bijgehouden. Dat kasboekje is rond 1980 gevonden in een boerderij in Smeerling, een buurtschap tussen Onstwedde en Vlagtwedde. Het kasboekje begint in 1773. Vanaf 1792 houdt de voogd de uitgaven bij die hij doet voor Aaltje, want in dat jaar overlijden de vader en het broertje van Aaltje. In het kasboekje staan de dagelijkse uitgaven en inkomsten in van voogden voor hun 'pupillen', (half)weeskinderen uit de Smeerlinger familie Hoisingh.

Op de website <https://aaltjesstee.nl> kun je meer over Aaltje lezen en over de mensen die in Smeerling woonden, wie hun voorouders waren en hun nageslacht. Maar ook zie je daar iets over het landschap, de gewoonten, de gebruiken en de taal. In de opdrachten die je gaat maken kijk je naar Aaltje, maar tegelijk naar jouw leven.

Ligging Smeerling (rode cirkel) in Westerwolde
Groen = 19^e-eeuwse gemeentegrenzen Westerwolde¹

Smeerling uitvergroet. (Bron: Google Maps)

Foto van de woning van Aaltje, het in 1930
afgebroken Hoisinghstee.
(Bron onbekend. Uit collectie Berend Jan Harding)

¹ Door NLBerendsen - Eigen werk, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=73750785>

1 Kleding toen en nu

Aaltje leefde in een boerengezin. Dat gezin had in die tijd geld genoeg om goed te leven. Vergeleken met boerenarbeiders hadden zij het goed. Dat blijkt wel uit het kasboek van haar voorgd. In het jaar 1797 staat het volgende:

Den 23 Aug voor de püpille een Oriser Betalt met gouden stiften de zoomma volgens kwitansi	41	16	2	Oorijzer met gouden stiften
--	----	----	---	-----------------------------

Hieronder zie je een foto van Aaltjes dochter Ikien met oorijzers.

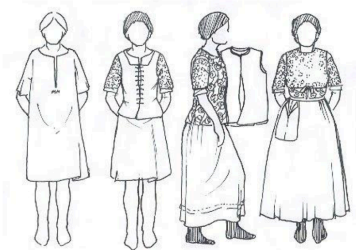
Aaltjes dochter Ikien met oorijzers

Toen Aaltje een meisje was, werkten boeren en arbeiders nauw samen: ze aten samen, deelden lief en leed. Een groot verschil tussen arm en rijk, tussen arbeider en boer was er nog niet, zeker niet in het armere Westerwolde. Westerwolde was vergeleken met andere delen van Nederland bepaald niet rijk.

Meisjes zoals Aaltje droegen altijd vrouwenkleden. Kleden voor oudere meisjes bestonden uit een:

- Hemd
- Borstrok
- Onder- en bovenrok
- Onderst (kort hesje)
- Mouwtjes (mitaines of mofjes = vingerloze handschoenen)
- Halsdoek
- Mutsje en zonhoed
- Jak
- Schortje
- Kousen
- Schoenen of klompen

Het vrouwenondergoed bestond uit een lang hemd van linnen, tot de kuit en driekwart mouwen. De halsopening was een split; onderaan de split werden met rode zijde de initialen van de draagster geborduurd. Vaak droegen ze ook een **romke**, een klein hemdje waarvan de naden verstevigd waren met extra stof, zodat het een soort korsetje of bh werd, terwijl er wel voldoende bewegingsvrijheid was om te werken. Een onderbroek werd in die tijd nog niet gedragen, ook door de mannen niet. Over het hemd droegen de vrouwen een **onderrok** van linnen. Daarover droegen ze een **middelrok** (als het koud was), een **bovenrok** en een **schort**. Echte winterkleden hadden ze niet; ze trokken dan gewoon een extra rok aan. Een jas hadden ze ook niet. In plaats van een jas droegen ze een dikke **omslagdoek** of soms een **cape**.

Kleding van de vrouw rond 1800 ²

Door de week droegen de vrouwen een **borstrok**: een getailleerd, strak jasje met driekwart mouwen van een stevige, wollen stof. Hij sluit aan de voorkant. Aaltje droeg door de week ook een borstrok, als ze aan het werk was. Want ook al was ze een boerendochter: ze werkte gewoon mee met de meiden. In die tijd leefden de boeren nog erg eenvoudig, vooral in het armere Westerwolde. Pracht en praal was er nog niet. De kleding van Aaltje was typische streekdracht en was vooral praktisch.

Een **onderst** is een soort hesje dat meisjes en vrouwen over hun borstrok droegen. Het was algemene streekdracht op het Groninger platteland (trouwens ook in andere provincies), voor alle werkende landvrouwen, inclusief boerinnen en boerendochters. Een **onderst** is van een gemakkelijk te wassen stof. Meestal linnen of katoen. Helemaal 'cool' was een onderst van sits, kleurig bedrukte stof die geïmporteerd werd uit het verre India. Een onderst bestaat uit twee identieke, bijna vierkante lappen die aan elkaar genaaid zijn. Je stak je hoofd door de halsopening en daarna trok je het koordje aan de onderkant strak en strikte je het aan de voorkant dicht. De onderst diende als extra bescherming van de wollen borstrok, die niet of niet vaak gewassen werd. Verder werd de sluiting van de borstrok met een onderst zedig bedekt.

Onderst van bedrukt katoen
Groningen

De vrouwen droegen bij hun borstrok en onderst een kleine halsdoek die in de hals geknoopt werd. Ook droegen ze soms gebreide **mitaines**, vingerloze handschoenen tot aan de elleboog.

Mitaines ⁴

Vrouwen droegen altijd een **muts**, binnen en buiten. Het was niet fatsoenlijk om zonder hoofdbedekking naar buiten te gaan. Meestal droegen de vrouwen over de muts buiten nog een hoed. In die tijd een hele grote van

² Bron: Jolijn Geerdink 2006 – Boeren, burgers en buitenlui

³ Bron: <https://www.modemuze.nl/collecties/onderst-van-bedrukte-katoen-groningen>

⁴ Bron: https://www.modemuze.nl/sites/default/files/styles/1_column_md_plus/public/image-collection/fries_museumt11118.jpg?itok=lv-ZSnfw×tamp=1581531001

stro, die gevoerd was met bedrukte katoenen stof. De zogenaamde '**zonhoed**'. Op zondag zal Aaltje een **hoofdijzer** gedragen hebben. Eerst deed ze een dun wit mutsje op, dan een zwarte en dan het hoofdijzer (in die tijd nog een smalle versie, van zilver of vergulde messing), daar kwam dan nog weer een kanten sluiermuts overheen.

Groningse streekdracht bestond in feite altijd uit een rok en een jakje. Jurken werden niet gedragen. Aaltje had ook een jakje, een bossijn (buisje). Een jakje behoorde in die tijd tot de zondagse dracht, tot het zogenaamde 'kerkgoed'. Meestal was het een bedekte kleur, zwart of blauw. Een door-de-weekse borstrok kon daarentegen rood zijn, van rode baai, een bekende, gevilde wollen stof. Je droeg een jakje dus op zondag en bij speciale gelegenheden. Rond 1793 is het model van dit jakje nog een korte versie van de **caraco**: een strak jasje met driekwart, strakke mouwen, diep decolleté en een aangenaide, gerimpelde schoot. Het sloot aan de voorkant met een veter of met haakjes. Jakje en bovenrok waren meestal van dezelfde stof, zodat het geheel een jurk leek. De hals werd opgevuld met een witte halsdoek van dunne mousseline katoen, vaak prachtig geborduurd met witwerk.

Caraco(bovenstuk)⁵

Als ze naar de kerk ging, droeg Aaltje schoenen met zilveren gespen, en uiteraard haar beugeltasje (een beugel). Meestal was de beugel van zilver en het tasje van stof, vaak versierd met kraaltjes en bloempjes van stof. Door de week, tijdens het werk, droeg ze klompen. Mannen en vrouwen droegen in die tijd 'hosen', hiermee worden kousen bedoeld. Die van de vrouwen waren erg lang en werden op het dijbeen met kousenbanden vastgeknoopt.

Opdrachten

- A. Maak eens een overzicht van je eigen kleding in het onderstaande overzicht. Hou ook rekening met je sportkleding als je die hebt. Hoeveel denk je dat jouw kleding zal hebben gekost? Probeer dat thuis eens met je vader en/of moeder te overleggen.

Soort kleding	Aantal
Jas	
Muts	
Handschoenen	
Hemd	
Onderbroek/slip	
Lange broek	
Korte broek	
Jurk/rok	
Hesje/shirt	
Overhemd	
Tui	
Sokken	
Schoenen	
.....	

⁵ Bron: https://www.modemuze.nl/sites/default/files/styles/wysiwyg/public/image-collection/gemeentemuseum_den_haag0300392.jpg?itok=9HECsM2I

De mode op het platteland liep achter met die in de stad. Er werd bijna altijd kleding gedragen zoals die in een bepaalde streek/gebied gebruikelijk was: streekdracht.

Aan de streekdracht kon je zien of je rijk of arm was, welk geloof je had, of er een bijzondere gebeurtenis was, leeftijd en burgerlijke staat (was je bijvoorbeeld getrouwd).

6

B. Streekdracht zoals vroeger is er nu niet of nauwelijks meer. Wel zijn er nog regio's waar nog klederdracht

Boerin uit de betere stand

Melkmeisje

Landarbeiders

gedragen wordt. Om je een idee te geven van streekdracht/kleding uit de 19de eeuw, kun je één van de volgende linkjes voor YouTube gebruiken:

- <https://www.youtube.com/watch?v=3k1E8KvtR-Y>
- https://www.youtube.com/watch?v=FQI_WK6UuOM
- <https://www.youtube.com/watch?v=BygimCRf2IQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=NWvVV1TzGUE>

Op NPO start kun via de volgende link vier uitzendingen zien van de serie 'Levende Klederdracht'

<https://www.npostart.nl/zoeken?term=klederdracht>

Wat valt je op aan de kleding en de sieraden die worden gebruikt?

C. Wel kun je door jouw kleding en sieraden iets laten zien van jezelf. Je kunt opvallen of juist niet. Probeer van onze tijd voorbeelden te vinden (bv. uit tijdschriften of via internet) van kleding die iets zegt over:

- Rijk of arm
- Geloof
- Feestelijke of verdrietige gebeurtenissen
- Leeftijd
- Het behoren tot een bepaalde groep

Neem een groot vel papier en zet de volgende kopjes bovenaan het papier:

- Rijk en arm
- Geloof
- Feestelijke gebeurtenissen
- Verdrietige gebeurtenissen
- Jong en oud
- Verzin hier zelf een groep (bijvoorbeeld uit onze tijd)

Plaats/plak onder elk kopje één of meer voorbeelden van kleding die daarbij hoort.

D. Ontwerp kleding voor jezelf. Laat met die tekening door de kleding zien wie je bent of zou willen zijn. Dus kleding waarin jij je lekker en happy voelt.

⁶ Bron illustraties op deze bladzijde: <http://www.grenadiercompagnie.nl/Bestanden/Boeren%20burgers%20en%20buitenlui.pdf>